

PARTICIPACE VE VZDĚLÁVÁNÍ

metodika pro školy zapojené v projektu
EKOABECEDA pro klima aneb Se změnou
začínáme v místě, kde žijeme, učíme se
nebo pracujeme

RECYKLO
HRANÍ ANEB
UKLIÐME SI SVĚT

V materiálu, který právě otevíráte, se věnujeme tématu participativního vzdělávání s důrazem na environmentální výuku a její aplikaci v českém školním prostředí. Zabýváme se výzvami, kterým pedagogové čelí při zavádění participace žáků do výuky, a zdůrazňujeme důležitost tohoto přístupu při formování tzv. aktivních občanů.

Metodická příručka vzniká jako součást dvouletého programu „EKOABECEDA pro klima aneb Se změnou začínáme v místě, kde žijeme, učíme se nebo pracujeme“ (2024/2025), který se zaměřuje na podporu vzdělávání pedagogů a jejich prostřednictvím žáků mateřských, základních a středních škol v tématech změny klimatu. Hlavním cílem je lepší orientace vyučujících v problematice, a tím i vyšší motivace pro zařazování tématu klimatické změny do výuky. Druhým pilířem je právě důraz na participaci, kdy prostřednictvím škol a vlastních aktivit dětí vzroste povědomí o tématu v dané komunitě.

Tento materiál mimo jiné rozebírá koncepty participace a nabízí praktické rady a příklady, jak tuto metodu aplikovat. Zvláštní pozornost je věnována participaci žáků na různých úrovních rozhodování ve školách a tomu, jakým způsobem může být participativní vzdělávání implementováno prostřednictvím místně zakotveného učení. Text také zmiňuje doporučení Pracovní skupiny pro klimatické vzdělávání, které podporuje aktivní zapojení žáků a jejich motivaci k ochraně životního prostředí.

Naším cílem je motivovat vás, pedagogy, k aktivnějšímu zapojování dětí, žáků a studentů v rámci výuky nejen environmentálně orientovaných předmětů. Tato příručka je první verzí materiálu, který se bude dále vyvíjet s ohledem na průběh projektu a bude dále doplňován o příklady z praxe zapojených škol tak, aby následně zůstal k dispozici pro sdílení i po ukončení projektu.

Tento projekt je spolufinancován Evropskou unií z fondu Next Generation EU. Partnery jsou Státní fond životního prostředí ČR a společnost Veolia ČR.

Metodickou příručku „Participace pro školy zapojené v projektu EKOABECEDA pro klima aneb Se změnou začínáme v místě, kde žijeme, učíme se nebo pracujeme“ vytvořila obecně prospěšná společnost Recyklohraní, s.r.o., která organizuje dlouhodobý vzdělávací program pro školská zařízení na území České republiky pod názvem Recyklohraní aneb Uklidíme si svět.

Copyright ©2024 Recyklohraní, o.p.s.

Vydavatel: Recyklohraní, o.p.s., Soborská 1302/8, Praha 6

Koordinace výukového programu: Hana Ansorgová

Odpovědný redaktor: Ing. Hana Jarešová

Oponent: Ing. Jana Čechová, Hana Ansorgová, Mgr. Lenka Lipanská

Ilustrace, grafické zpracování: Tereza Mikušová

OBSAH

1. ÚVOD: PROČ PARTICIPATIVNÍ VZDĚLÁVÁNÍ?	4
Od zapojeného žáka k aktivnímu občanovi	4
2. JAK MÁ VYPADAT „DOBŘE“ KLIMATICKÉ VZDĚLÁVÁNÍ?	5
Jak tedy začít s participativním učením?	6
Pokládejte si otázky	6
Místně zakotvené učení	7
3. ŽEBŘÍK PARTICIPACE	8
Další pohled na participaci	9
4. PRAKTICKÉ RADY, JAK NA PARTICIPACI	10
Příklady dobré praxe	12
<i>Projekt BUĎME K VODĚ ŠETRNÍ (Recyklohraní)</i>	12
<i>Projekt EKOABECEDA pro klima aneb Se změnou začínáme v místě, kde žijeme, učíme se nebo pracujeme (Recyklohraní)</i>	13
5. REVIZE RÁMCOVÝCH VZDĚLÁVACÍCH PROGRAMŮ 2024	14
6. ZDROJE	15

1. ÚVOD: PROČ PARTICIPATIVNÍ VZDĚLÁVÁNÍ?

Vzdělávací projekt **Recyklohraní aneb Uklidíme si svět** již od roku 2008 pomáhá českým školám prohloubit znalosti žáků a studentů v oblasti předcházení vzniku, třídění a recyklace odpadů a procesu zpětného odběru baterií a drobných elektrozařízení. Od roku 2020 došlo k rozšíření o problematiku šetrné spotřeby vody a následně o téma klimatické změny. Snahou Recyklohraní je rozvíjet vztah dětí k životnímu prostředí formou tematických her, praktických činností, kvízů či menších projektů, ale také přímou účastí dětí na větších aktivitách, které s různým zapojením pedagogů mohou realizovat samy. Cílem tohoto materiálu je přiblížit vám, pedagogům, nejen teoretický základ, ale i zajímavé tipy z praxe k možnostem různých úrovní zapojení, neboli participace dětí do výuky.

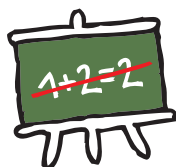
Školy, zapojené do projektu Recyklohraní, patří k těm aktivním, které v oblasti environmentálního vzdělávání udělaly během posledních let velké pokroky. V některých případech již s participací žáků aktivně pracujete, v jiných zavádíte určité aktivity postupně a jinde je to pro vás stále nové a neprobádané téma. Protože participativní vzdělávání představuje pro pedagogy komplexní přístup, vyžaduje specifické znalosti a kompetence, tímto materiálem bychom vám chtěli poskytnout základní vhled do toho, co participace ve školách znamená, jak ji realizovat a jaké přínosy pro žáky, ale i pro vás, může mít.

OD ZAPOJENÉHO ŽÁKA K AKTIVNÍMU OBČANOVĚ

Koncept participace, který se týká vztahu části k celku, jednotlivce ke společnosti a konečného k nekonečnému, patří mezi základní filozofická východiska lidské existence.

Pokud je cílem výchovy demokratického občana přirozené zapojení do rozhodování, které se ho týká, je vhodné rozvíjet kulturu participace již od dětství ve všech socializačních systémech, od těch nejzákladnějších (rodina, mateřská škola) přes všechny úrovně školního vzdělávání až po sociální služby, podniky a spolky.

Školy jsou konfrontovány s požadavkem být institucí, kde jsou uplatňovány demokratické principy s cílem vychovat zodpovědné občany. Vy, jako pedagogové, máte příležitost **podporovat zájem mladé generace o dění kolem sebe a motivovat ji v účasti při rozhodování o veřejných záležitostech**. Jedním z prostředků k dosažení těchto cílů je **zapojení žáků do procesů spolurozhodování ve školním prostředí**.

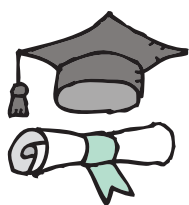

V českých školách stále přetrvává problém s hodnocením žáků, protože to, co se hodnotí a čeho je třeba dosáhnout, bývá obvykle výsledek. Vlastní proces učení je z tohoto pohledu méně důležitý, méně viditelný, obtížněji hodnotitelný. Participativní přístup k učení tak pro vás může představovat výzvu plnou nejistot.

Pokud se rozhodnete tuto výzvu překonat a začnete s dětmi pracovat dle zásad participace, přínosem není jen nepopíratelně pozitivní vliv na zvýšení zájmu žáků o dané téma, ale bezpochyby také změna způsobu vaší práce. Důraz je oproti standardnímu způsobu výuky kladen na přípravu před hodinou, zatímco v průběhu výuky se stanete spíše mentorem, průvodcem, tím, kdo žáky podporuje v tom, aby dosáhli sami svého cíle. Tento přístup k předávání vědomostí může být také **obranou proti tzv. vyhoření pedagoga**.

Z *Analýzy bariér omezujících práci učitele při rozvíjení odpovědného jednání žáků vůči přírodě a lidem*¹ vyplývá existence určitých slabín, nebo také jinak bariér mezi učiteli a žáky. Může jít o neefektivní komunikaci se žáky, nepříliš promyšlenou organizace výuky, dále třeba o omezené dovednosti v motivaci žáků, chybějící respektující přístup k žákům či právě **nedostatky při uplatňování participativního přístupu**. Víme také, že tato poslední „bariéra“ často nevzniká z důvodu neochoty pedagoga ji uplatňovat, ale spíše z neznalosti, jak tímto způsobem s žáky pracovat a jak jim dát prostor k aktivní účasti na svém vzdělávání.

Rozhodně nechceme paušalizovat a naše zkušenosti navíc naznačují, že v řadě českých škol se s výše uvedenými neduhy úspěšně potýkáte. V dalším textu vám proto nabízíme doporučení, jak uplatnit principy participativního vzdělávání právě k tématu klimatické změny. Jistě je ale možné je úspěšně aplikovat i na jiná výuková témata.

2. JAK MÁ VYPADAT „DOBŘE“ KLIMATICKÉ VZDĚLÁVÁNÍ?

Pracovní skupina pro klimatické vzdělávání Rady vlády pro udržitelný rozvoj ČR připravila několik doporučení, jak efektivně rozvíjet klimatické vzdělávání ve školách. Zatímco v praxi častěji používaný přístup pracuje s předkládáním faktů, které však nevedou ke změně postojů žáků a nemusí vyústit v ekologické chování, odborníci doporučují učitelům používat při výuce ekologie tyto 4 principy:

1. Buďte přesní a kritičtí
pracujte s aktuálními a ověřenými informacemi, rozvíjejte kritické myšlení a mediální gramotnost

3. Zahrnujte sociální a emoční složku
zohledněte společenský a emoční rozměr, abyste dětem pomohli překonat pocity ekologické úzkosti a podpořili jejich činy

2. Buďte blízcí a hmatatelní
rámcujte klimatická témata jako místní a související s naším životem. Zaměřte se na možnosti jednání jednotlivce a na skupinové akce

4. Podporujte aktivní zapojení
používejte metody, které jsou badatelské, zkušenostní, kritické a **participativní**

A právě klimatické vzdělávání je výuková oblast, pro kterou je participativní přístup zcela ideální, ne-li nezbytný.

¹ Jiří Kulich, *Středisko ekologické výchovy SEVER*

JAK TEDY ZAČÍT S PARTICIPATIVNÍM UČENÍM?

Ve vaší výuce zkuste klást větší důraz na **aktivní zapojení dětí do procesu řešení problémů**, což ve výsledku povede k podpoře iniciativy a zodpovědnosti žáků a studentů. Výuku daného učebního celku můžete zahájit tím, že si společně s dětmi položíte otázky:

O jaké problematice si společně budeme povídat? Proč to tak je? Mohlo by to fungovat jinak?

Co by změna mohla přinést? Jak problém vyřešit? Jaké jsou další cesty k vyřešení problému?

Týká se to i mě a jak? Jak tomu můžu já sám/ve skupině/se třídou/školou pomoci?

Žáci by měli mít možnost ovlivnit obsah a průběh projektu a související učební proces na základě analýzy současné situace. Tím se akcentuje důležitost vnitřní motivace žáků a jejich zájmu o řešení problémů, které ovlivňují jejich každodenní život a ke kterým mohou svou aktivitou sami přispět.

Vy, potažmo vedení školy, se můžete pokusit postupně naučit rozpoznávat problémy a příležitosti k tomuto způsobu výuky a následně posoudit svou roli v nich, zvážit své zapojení tam, kde uvidíte možnosti pro participativní výuku a kde je pravděpodobné, že realizace případných opatření je v silách samotných žáků jen s vaší podporou. **Tím se snižuje míra vašeho řízení výuky a zvyšuje se míra samostatného objevování ze strany žáků.**

POKLÁDEJTE SI OTÁZKY

Klíčovým faktorem participativního vzdělávání je **aktivní přístup žáků na začátku projektu**, a proto je motivujte k tomu, aby si dokázali sami klást výše uvedené otázky. Kladení otázek je základním kamenem tzv. badatelské výuky, ale je podstatné i pro participativní vzdělávání. Tímto způsobem se žáci zapojují do učebního procesu již od jeho počátku, a to v následujících krocích:

1.

Motivace, kladení otázek, výběr výzkumné otázky, získávání informací (co chci řešit, co mě zajímá, kde se dozvím víc, co chci ještě vědět) (*motivace, mapování, třídění*)

2.

Formulace vlastního názoru, domněnky, vědecké hypotézy

4.

Formulace závěrů, návrat k hypotéze, hledání souvislostí, prezentace, kladení nových otázek (*produkt*)

3.

Plánování a příprava pokusu, provedení a vyhodnocení dat (*řešení*)

5.

Aktivní jednání s využitím získaných výsledků (tento krok vede k řešení problému, k aktivní snaze o zlepšení) (*reflexe*)

MÍSTNĚ ZAKOTVENÉ UČENÍ

Aby se člověk stal v budoucnu vzdělaným a aktivním občanem, je vhodné klást důraz na **zapojování žáků do řešení místně zakotvených problémů** v rámci takzvané místně zakotveného učení. Jde o způsob vzdělávání, který využívá všech místních aspektů (ať už přírodních, kulturních nebo historických) k tomu, aby mladí lidé získávali informace a sami proaktivně vymýšleli projekty a řešení problémů v kontextu toho, co je jejich životu nejbližší.

Pokuste se upravit výukové hodiny tak, aby učební celky zahrnovaly místní příklady, ideálně přímé zkušenosti z vaší lokality. Lekce se mohou přesunout i mimo zdi učebny a využívat výhody okolí školy. V dalším kroku můžete zapojit místní osobnosti a odborníky na danou problematiku a postupně tak vytvářet partnerství s místní komunitou. Výsledkem by měl být posun výuky k rozvíjení znalostí, dovedností i postojů dětí prostřednictvím tzv. servisního učení – tedy práce žáků ve spolupráci s partnery v obci na plánování a vytvoření smysluplného, užitečného produktu ve prospěch místa a komunity.

Ač nároky na učitele z hlediska času, plánování a komplexnosti v rámci této metody stoupají, současně rostou i přínosy pro účinnost výuky a angažovanost žáků.

Pokud se tuto metodiku díváme pohledem **pozitivního přínosu pro klima a environmentální důsledky**, můžete s žáky začít řešit možnosti zavedení pozitivních změn přímo ve škole. Pro žáky je to přirozené prostředí, ve kterém tráví podstatnou část dne. Mohou se proto zamyslet nad tím, jak snížit nebo upravit dopady svého chování ať už v budově školy nebo na školním pozemku či v přilehlém okolí. Škola představuje ideální první krok, protože případné návrhy změn je možné relativně jednoduše projednat s vedením školy. Pokud určitá pozitivní změna dobře funguje ve škole, je možné se posunout ke druhému kroku – spolupráci s obcí.

S žáky a partnery v obci se pak můžete pokusit:

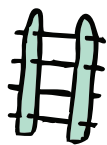
- zmapovat problémy a hodnoty místa
- hledat projektové záměry, kterými byste mohli přispět k naplnění této vize
- promyslet vizi místa z hlediska kvality života ovlivněného životním prostředím (s výhledem třeba za 10 let)
- vybrat, naplánovat a realizovat praktický místní projekt

Pracovní skupina pro klimatické vzdělávání k tomuto tématu radí: *Ukazujme, že změna klimatu se týká každého z nás – odehrává se velmi blízko, přímo TADY a TEĎ. Složitý problém zjednodušíme, neviditelné procesy názorně zviditelňujeme. Při popisu problému neutopíme žáky v informacích a pomozme jim vytvořit si relevantní obrázek tím, že jim nabídneme odpovědi na klíčové otázky, například: Jaké dopady změny klimatu v České republice jsme dosud pocítili? Jaké jsou prognózy do budoucna? Jakými způsoby Česká republika nejvíce přispívá k destabilizaci klimatu?*

DOPORUČUJEME: Atlas klimatické změny (zdarma online, lze objednat i tištěnou podobu, součástí je i metodika pro učitele)

- česká verze (<https://faktaoklimatu.cz/atlas>)
- anglická verze (<https://factsonclimate.org/atlas>)

Žáci mají k dispozici konkrétní data o vývoji klimatu, učí se prakticky pracovat s různými grafy, vyhodnocovat je, hledat v nich souvislosti.

3. ŽEBŘÍK PARTICIPACE

Přehled toho, do jaké míry jsou žáci a studenti zapojeni do výuky, představuje **Hartův osmistupňový „žebřík participace“** (the ladder of participation). Znázorňuje různou míru zapojení účastníků, v našem případě dětí, do rozhodování. Skutečná participace začíná až od čtvrté příčky, zatímco v prvních třech převládá spíše jejich pasivní účast. Proto se také někdy první tři stupně participace označují jako falešná participace. Z výchovného hlediska je cílem, aby mladí lidé zažili a osvojili si **opravdovou participaci na nejvyšších příčkách žebříku**. I prostřední příčky ale mohou mít své opodstatnění, a to v situacích, kdy není možné nebo vhodné zapojit do rozhodování opravdu všechny zúčastněné.

FALEŠNÁ PARTICIPACE

1. Manipulace (manipulation) – žáci jsou pasivními příjemci rozhodnutí dospělých, často nerozumí důvodům, které rozhodnutím předcházely, a jde tedy spíše o uplatnění zájmů pedagogů než žáků. To platí i tehdy, když se učitelé dětí zeptají, co a jak by chtěly dělat.

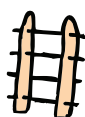
2. Žáci jako dekorace (decoration) – žáci se aktivně podílejí na programu, který připravili učitelé, přitom však program nijak nemění a jejich informovanost je pouze částečná. Nemají opravdové slovo a jejich zapojení nepřináší žádné důsledky.

3. Falešná (formální) účast (tokenismus) – žáci nebo jejich zástupci se sice účastní přípravy i realizace programu, jejich přítomnost je však pouze formální. Program ve skutečnosti zůstává plně v režii dospělých a mladí nemají reálnou možnost spolurozhodovat. Projev dětí je vítán, ale není mu opravdu nasloucháno.

Příklad: Děti jsou poslány do ulic, aby sbíraly odpadky, přičemž akce je prezentována jako aktivita, kterou vymyslely děti, nicméně je od A do Z organizována dospělými.

Příklad: Po přednášce s odborníkem na klimatickou změnu pořádané pro širokou veřejnost následuje krátké umělecké vystoupení dětí.

Příklad: K poradám s pedagogickým sborem o zapojení do ekologického programu je přizván i zástupce dětí, aby pouze prezentoval pohled dětí na věc.

SKUTEČNÁ PARTICIPACE

4. Informovaná účast (assigned but informed) – uvědomělá participace žáků, kteří chápou celý program, jednotlivé aktivity i jejich smysl. Učitelé jsou iniciátory, sdělí dětem potřebné informace a respektují jejich názory.

Příklad: Žáci v ulicích získávají odpovědi od lidí do připraveného dotazníku. Znají cíl projektu i co se bude dít se získanými daty.

5. Konzultace (consulted and informed)

– o programu rozhodují učitelé až do kroku, kdy přijde na řadu konzultace s účastníky, přičemž jejich názory nejen vyslechnou, ale také zohlední. Výsledné rozhodnutí však stále provádí dospělí.

Příklad: Žáci dostanou možnost navrhnout ideální jídelníček s vegetariánským zaměřením. Vědí, jak se bude s jejich podněty pracovat, i to, že výsledné rozhodnutí udělá vedení.

6. Účast na rozhodování řízená učiteli

(leaders-initiated, shared decisions with participants) – žáci se podílejí na rozhodování v oblastech předem vymezených učiteli. Mladí nejsou pouze „vyslechnuti“ jako u konzultace, ale mají v rámci rozhodování i své slovo.

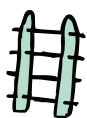
Příklad: Učitel chce dětem ukázat dopady módy na životní prostředí, proto probírá s žáky, jak téma uchopit a společně rozhodnou, do jakých aktivit se pustí.

SAMOSPRÁVA

7. Samosprávné vedení (participants-initiated and directed) – iniciátory a organizátory programu jsou sami mladí lidé, jsou plně odpovědní za proces i finální výstupy. Na tomto stupni hrají dospělí pouze podpůrnou roli, a to motivační či mentorskou.

Příklad: Žáci se rozhodnou přidat ke globální stávce Fridays for Future a zorganizovat ji v místě působení školy. Vedení školy to jen oznámí, nicméně celá organizace je výhradně na jejich bedrech.

SPOLUPRÁCE

8. Dospělí jsou pozváni k účasti na rozhodování (participants-initiated, shared decision with leaders) – jde o fungující participaci mladých lidí, v jejímž rámci je dospělým nabídnuta možnost spoluúčasti a spolurozhodování.

Příklad: Žáci by rádi snížili energetickou náročnost školy tím, že se pořídí solární panely na velkou, nevyužitou střechu školy. Do rozhodování zapojí učitele, kteří jim pomohají v jednání s vedením školy a s nastartováním crowdfundingové kampaně.

DALŠÍ POHLED NA PARTICIPACI

Na způsoby zapojení dětí do dění ve třídách a školách se můžeme podívat ještě následujícím způsobem. Pokud nejprve nasloucháme hlasu žáků a jejich aktivní účast v rozhodovacích procesech je až následným krokem, mluvíme o „**participaci zdola**“. Jednoduše řečeno, nejprve se zajímáme o názory žáků na školní záležitosti, poté vytváříme prostředí pro jejich formální či neformální zapojení.

DOPORUČUJEME: Pokuste se zapojovat žáky do aktivit od nejmladšího věku a postupně zvyšovat úroveň participace. Někdy je potřeba malé pobídnutí nebo navedení žáků ze strany pedagoga na to, aby si uvědomili existenci problému, který by mohli sami vyřešit.

Na druhé straně, „**participace shora**“ začíná vytvořením strukturálních podmínek pro zapojení žáků, často prostřednictvím zastupitelských orgánů jako je třeba žákovská samospráva. Nejprve tedy společně se žáky vytváříme tyto orgány a poté pracujeme s jejich připomínkami a podněty.

Problémem může být určitá pasivita zvolených orgánů. Členové školního parlamentu identifikují správně problém, dokáží o něm diskutovat a najít řešení, ale očekávají, že problém za ně vyřeší někdo jiný, například vedení školy.

4. PRAKTICKÉ RADY, JAK NA PARTICIPACI

V této části bychom vám rádi poskytli jistě ne zcela úplný a vyčerpávající, ale alespoň částečný přehled toho, co konkrétně můžete pro zavedení participativního vzdělávání ve své škole udělat vy:

- Stačí i **malé kroky**, které pomohou rozvíjet kreativitu a participaci dětí. Do výuky zapojte drobná cvičení na divergenci myšlení (např. nechte děti vymyslet různé způsoby, jak použít obyčejnou věc) nebo využijte tzv. story cubes (kostky s obrázky, kdy děti vytvářejí příběhy z obrázků, které na kostkách padnou).
- Vytvořte vhodné podmínky pro děti tím, že jim dáte **především čas**. Nebojte se kreativního nepořádku. Když děti dostanou materiál, který nemá tvar (např. ruličky od toaletního papíru, lego), dokáží s dostatkem času začít zapojovat fantazii a tvořit.
- Používejte **vhodné otázky** (Proč? Co se stane, když? Šlo by to jinak?) – např. metoda 5x proč (zeptejte se pěti různými způsoby na určitou věc, a dostaňte se tak s dětmi k jádru problému); Co se stane, když? – vymyslete absurdní situaci, která pomůže žákům podívat se na svět z jiného úhlu pohledu; ptejte se, zda by se dané řešení mohlo pojmout ještě jinak, čímž podpoříte divergentní myšlení.
- Využijte sílu **inspirativních příběhů** – zorganizujte setkání s mladými inspirativními lidmi, kteří něco ve svém oboru dokázali a mají zajímavé zkušenosti (žáci si mohou vyslechnout příběh, ptát se a sdílet své vlastní příběhy). Efektivní může být i meziročníková spolupráce, kdy aktivnější děti z vyšších tříd spolupracují na miniprojektech s mladšími dětmi – vedou je, jsou jejich mentory a postupně si vychovávají své následovníky.
- Nebojte se **nápojení na reálný svět** – děti mohou měnit školu/školní pozemek/obec k lepšímu, protože je jim to blízké. Tím současně dochází k rozvoji jejich empatie.
- Zaveďte **žakovské miniprojekty** – nemusí jít o velké akce, které zaberou větší část školního roku, ale o reálné malé projekty, díky nimž žáci opravdu něco změní ve své škole, ve svém okolí, ve své komunitě (např. venkovní učebny, zvelebování autobusových zastávek, šetření vodou nebo omezení plýtvání potravinami ve škole nebo v rodině atd.).

- Pamatujte, že **chyba je kámoš** – pracujte s chybou tak, aby se děti nebály účastnit se rozhodování a být podnikavé. Zdůrazňujte, že když hypotéza/myšlenka neodpovídá závěru výzkumu, je to zcela v pořádku! Je důležité také zjišťovat, co se děti díky chybě naučí – mluvíme o tzv. formativní zpětné vazbě, která dává možnost se z chyby poučit.

- **Nuda, nuda, nuda!** – může být také spouštěčem kreativity, proto žákům neorganizujte veškeré aktivity, ale nechte je chvíli i tápat, dejte jim prostor, aby si mohli sami najít problematiku, která je zaujme.

- **Rozvíjení fantazie** – i v tomto případě fungují třeba jen drobné aktivity (např. ať děti vymyslí nejšilenější komiks nebo bláznivé zvíře) – nechte je vymýšlet něco, co není ani správně, ani špatně.

- **Spolupráce dětí a tzv. „flow“** – podporujte ve třídě atmosféru vzájemné kooperace.

- Objevování **silných a slabých stránek**, hledání vášně – už v miniprojektech mohou díky jinému způsobu práce a spolupráce zazářit svou aktivitou děti, které třeba v běžné výuce nevynikají, a díky tomu najdou své silné (slabé) stránky. Důležitá je v tomto případě zpětná vazba od spolužáků – pokuste se žáky navést na konkrétní zpětnou vazbu (co by v prezentaci ocenili, co by doporučili ke zlepšení). Tímto způsobem si mohou žáci zhodnotit, co jim třeba dělalo potíže, co je bavilo nebo co se jim povedlo. Vede to postupně k hlubšímu procesu učení, zároveň děti přebírají odpovědnost za sebe a dokáží se svými silnými a slabými stránkami lépe pracovat.

- **Zapojení žáků do zjišťování dat** – využívejte různé pracovní listy pro analýzu dat, díky nimž žákům jen nepředkládáte informace, ale jsou nuceni ke zvědavosti a vynaložení určité energie na jejich zjištění.

- **Plán činností** – připravte společně s dětmi harmonogram, jehož součástí bude i to, proč danou věc děláte a jaký je vlastně cíl, s jakým dopadem na naše bezprostřední okolí. Společně stanovte také kompetence, termíny a fáze, ale také způsob vyhodnocení projektu. Zpočátku můžete podporujícím způsobem žákům pomoci hlídat termíny a dosahování jednotlivých fází.

- **Informujte o úspěších** – žáci mohou dát o úspěšném projektu vědět svému okolí, ať už prostřednictvím článku na webu školy, ve školním časopise nebo v rozsáhlejší formě třeba prostřednictvím přednášky/akce pro rodiče a veřejnost. Tím se posiluje pocit jejich úspěchu.

- **Hlavně se nebát** – podporujte děti, aby byly statečné a stály si za svými kroky a rozhodnutími.

PŘÍKLADY DOBRÉ PRAXE

Finsko zavedlo povinnost realizovat pro žáky a studenty každoročně minimálně jeden „multidisciplinární učební modul“ neboli rozsáhlý žákovský projekt. Jde o celek tematicky integrované výuky spojující několik předmětů dohromady, reagující na aktuální otázky a témata a zapojující žáky do jeho plánování i uskutečnění.

Předpoklady pro úspěšný mezipředmětový projekt:

- Udělejte si kvalitní plán a cíle, kterých chcete dosáhnout, a jaké kompetence žáků chcete podpořit.
- Komunikujte s žáky a rodiči o důvodech a cílech projektu – je to důležité obzvláště v případě, že mezioborové projekty nejsou běžnou součástí výuky v dané škole.
- Zdůrazněte žákům práci s časem – protože jde o dlouhodobou práci, není možné vše odkládat na závěr. Mnozí žáci si neumí práci správně časově rozvrhnout. Buďte jim v tom oporou.
- V rámci zadání projektu stanovte přesná kritéria, co projekt musí obsahovat – pomůže to nejen žákům jako dobré vodítko, čeho se mají držet, ale i vám při závěrečném hodnocení projektu.
- Upozorněte žáky, že podpora ze strany rodičů je správná, ale celý projekt má být výsledkem jejich práce. Naopak zdravá podpora ze rodičů je v pořádku a může posilovat vztahy v rodině.
- Důraz kladte na závěrečné hodnocení – ptejte se žáků, co se v průběhu projektu naučili (uvědomí si, proč to vlastně dělají). Důležitá je také popisná zpětná vazba.
- První projekt můžete označit za ukázkový – naučíte se na něm vy i žáci, jak efektivně postupovat.

Projekt BUĎME K VODĚ ŠETRNÍ (Recyklohraní)

realizovaný v roce 2022 na 5 pražských základních školách

ŠETŘENÍ VODOU NA TOALETÁCH

Základní škola, Fakultní škola Pedagogické fakulty UK, Slovenská 27, Praha 2

Záměr projektu: **Omezit plývání vodou na toaletách**

Cílem bylo ujistit se, že žáci rozlišují malé a velké spláchnutí. Dále seznámit žáky školy s vodní stopou a poukázat na to, že i nepořádkem na toaletách přispívají k plýtvání vody a ještě se tam nikomu nelíbí. Hlavním přínosem pro žáky bylo zažít celý proces uvědomění si svého vlastního chování při spotřebě vody, souvislostí, které to má, a to přes konkrétní situaci ve škole. Pro autory tohoto projektu to byla důležitá zkušenost – pozitivní a motivující. Je pravděpodobné, že z nich díky tomuto projektu budou uvážliví „spotřebitelé“ nejen vody, ale i aktivní občané.

ZADRŽOVÁNÍ DEŠŤOVÉ VODY PRO ZALÉVÁNÍ KVĚTIN V ATRIU ŠKOLY

Základní škola Květnového vítězství 1554, Praha 4

Záměr projektu: **Omezit plývání pitnou vodou a využít zadržovanou dešťovou vodu na zalévání květin**

Autoři projektu – žáci 9. ročníku – navázali na dřívější záměr spolužáka. Připravili prezentaci s argumentací pro význam zadržování dešťové vody jako užitkové pro zalévání květin na pozemku školy. Vyčíslili úspory pitné vody, upozornili také na možné úpravy povrchů pro vyšší zasakování dešťové vody do půdy. Tato opatření vyhodnotili jako organizačně i finančně náročná, a proto se soustředili na řešení pro zadržení a uchování dešťové vody ze střechy školy. Při realizaci bylo třeba upravit místo pro usazení sběrné nádoby na vodu o objemu 1 000 litrů, osadit okapový svod s chrličem a napojit jej na nádobu. Finanční dar, který škola získala na podporu realizace žákovského projektu, financoval nákup nádoby na vodu, okapového svodu s chrličem a klempířské práce. Žáci měli možnost zapojit se do projektu od začátku, kdy bylo třeba přijít s konkrétním nápadem, zjistit si potřebné informace a vymyslet způsob realizace. Učili se kooperovat ve skupině, prezentovat svou práci a na závěr se podíleli i na vlastní realizaci.

Projekt EKOABECEDA pro klima aneb Se změnou začínáme v místě, kde žijeme, učíme se nebo pracujeme (Recyklohraní)

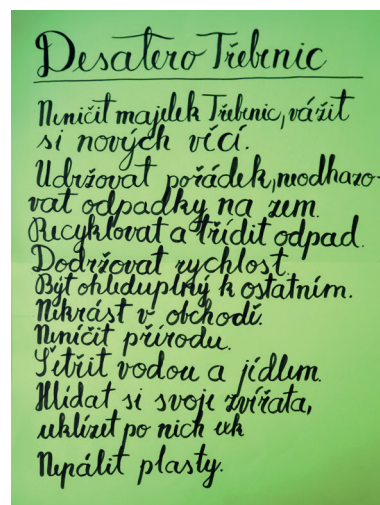
– 2024–25 (aktuálně probíhá)

Základní škola a mateřská škola Třebenice, okres Litoměřice

Záměr projektu: **Seznámit širší veřejnost s projekty, které základní škola vytváří v rámci environmentální výuky**

Žáci školy jsou velmi aktivní ve vytváření projektů, které podporují vnímání existence klimatické změny. Proto se stali součástí aktuálního projektu Recyklohraní. Jednou z mnoha aktivit v rámci projektu byla výroba kompostéru na školní zahradě a v návaznosti na to i speciálních košů na bioodpad v jednotlivých třídách. Žáci měli také neopakovatelnou možnost podílet se aktivně na projektu školní zahrady, která byla znehodnocena v průběhu rekonstrukce školy uložením stavebního materiálu.

Na podporu recyklace baterií vytvořili žáci originální nádoby na baterie pro školu i pro městský úřad. Informovanost podpořili výrobou originálních posterů na téma klimatická změna, které slouží i jako zdroj informací pro žáky mladších ročníků. Vedle toho díky kreativitě dětí vznikla i klimatická mapa, která je umístěna na městském úřadě. Děti také průběžně přispívají s environmentálními tématy do školního časopisu a ve spolupráci s CHKO České středohoří uspořádaly tematickou exkurzi pro širší veřejnost na téma Klimatická změna v oblasti obce.

„Žáci si uvědomili důležitost problematiky změny klimatu a potřebu aktivního přístupu k jejich řešení. Měli možnost aplikovat teoretické znalosti v praxi. Navíc pracovali na projektech ve skupinách, což podporovalo jejich schopnost spolupracovat, řešit problémy a kriticky přemýšlet o různých aspektech environmentálních otázek. Projekt zahrnoval i prezentace a komunikaci výsledků směrem k širší veřejnosti. Žáci se tak naučili, jak předávat získané poznatky a výsledky svých aktivit dalším lidem. V neposlední řadě si žáci vytvořili silnější vztah k místní krajině Českého středohoří a zdejší komunitě. Učili se vnímat a hodnotit změny v okolní přírodě, což může vést k větší motivaci k ochraně životního prostředí v jejich každodenním životě.“

„Novými metodami a přístupy ve výuce byla zejména práce v terénu a praktické aktivity se žáky, díky nimž se lépe daří předávat informace v oblasti environmentálního vzdělávání žákům. Pozitivní zpětná vazba od žáků i veřejnosti pak byla důkazem, že projekt má smysl a přináší reálné výsledky. Získané zkušenosti a znalosti můžeme dále využívat při plánování následujících vzdělávacích aktivit a projektů. Spolupráce s místními organizacemi a odborníky nám umožnila navázat nové kontakty a přispěla k širšímu zapojení školy do místních environmentálních aktivit.“

„Spolupráce s rodiči, místní komunitou a dalšími partnery školy vedla k většímu porozumění klimatickým problémům a jejich dopadům na lokální i globální úrovni a následně k větší angažovanosti a změně chování ve prospěch udržitelného rozvoje. Spolupráce na projektu byla příležitostí pro posílení vztahů mezi školou, místními organizacemi, městským úřadem. Díky participativnímu projektu škola navázala kontakty s odborníky na ochranu životního prostředí, kteří předávali žákům své znalosti a zkušenosti. Ve spolupráci s odborníky jsme tak mohli přispět ke zkvalitnění vzdělávání v naší škole.“

„Zapojení odborníků a veřejnosti do projektů školy přispívá ke zvýšení prestiže školy a zároveň může být motorem a inspirací pro další školy a instituce v našem okolí. Díky osvětovým aktivitám, jako byla botanická exkurze, se zájemci z řad širší veřejnosti seznámili s konkrétními projevy klimatických změn v regionu a pochopili, jaké změny nastaly ve srovnání s minulostí. Prostřednictvím konkrétních opatření, jako byla výsadba zeleně, následná údržba a péče o rostliny, přispíváme k zlepšení kvality životního prostředí v našem městě a v okolí školy. Naším cílem je snaha o to, aby se recyklace, podpora místních a ekologických produktů, ochrana životního prostředí, staly běžnou součástí našeho každodenního života. Aby se lidé více zajímali o možnosti, jak mohou přispět k ochraně životního prostředí ve svém běžném životě.“

Mgr. Lucie Racková, ZŠ a MŠ Třebenice

5. REVIZE RÁMCOVÝCH VZDĚLÁVACÍCH PROGRAMŮ 2024

V době vzniku tohoto materiálu probíhá připomínkové řízení nejnovější revize Rámcového vzdělávacího programu (RVP). Jeho součástí má být nyní mimo jiné nově i **definování kompetencí dětí, žáků a studentů, které je budou podporovat k občanství a udržitelnosti.**

Revize definuje tuto oblast vzdělávání takto:

Kompetence rozvíjené v této oblasti umožňují člověku jednat jako **zodpovědný občan** a obyvatel planety, a plnohodnotně se tak podílet na občanském životě a péči o **udržitelnost světa**. K tomu patří i schopnost **hledat a poznávat výzvy** současného světa tak, aby společnost a svět fungovaly lépe (prioritami je zaměření na **posilování demokracie a udržitelnost**). Tyto kompetence se formují **prostřednictvím prožitku a zkušenosti** (žáci se nejen učí o demokratické instituci, ale také ji navštíví; o možnostech podílení se na chodu školy či obce nejen diskutují, ale **aktivně se ve škole a obci opravdu zapojují** atd.). Zážitky a zkušenosti pak žáci reflektují s ohledem na to, co se během prožitku právě učí. **Prakticky uplatňují** některé znalosti, ale především dovednosti a průběžně rozvíjené postoje a uvědomované hodnoty. Učí se vycházet z komunitního, společenského a **environmentálního kontextu** (ve skupině či ve třídě, lokálně ve škole či komunitě, ale i globálně v širším světě).

Tato revize by tak do českého vzdělávání měla zavést důraz na respektující vztah k životu a světu, na směřování k udržitelné budoucnosti nebo na principy aktivního občanství, participace a přesvědčení žáků o vlastním vlivu.

Po schválení bude nový RVZ ve zkušebním režimu zaveden pro školy, které se k němu dobrovolně přihlásí, již ve školním roce 2025/26.

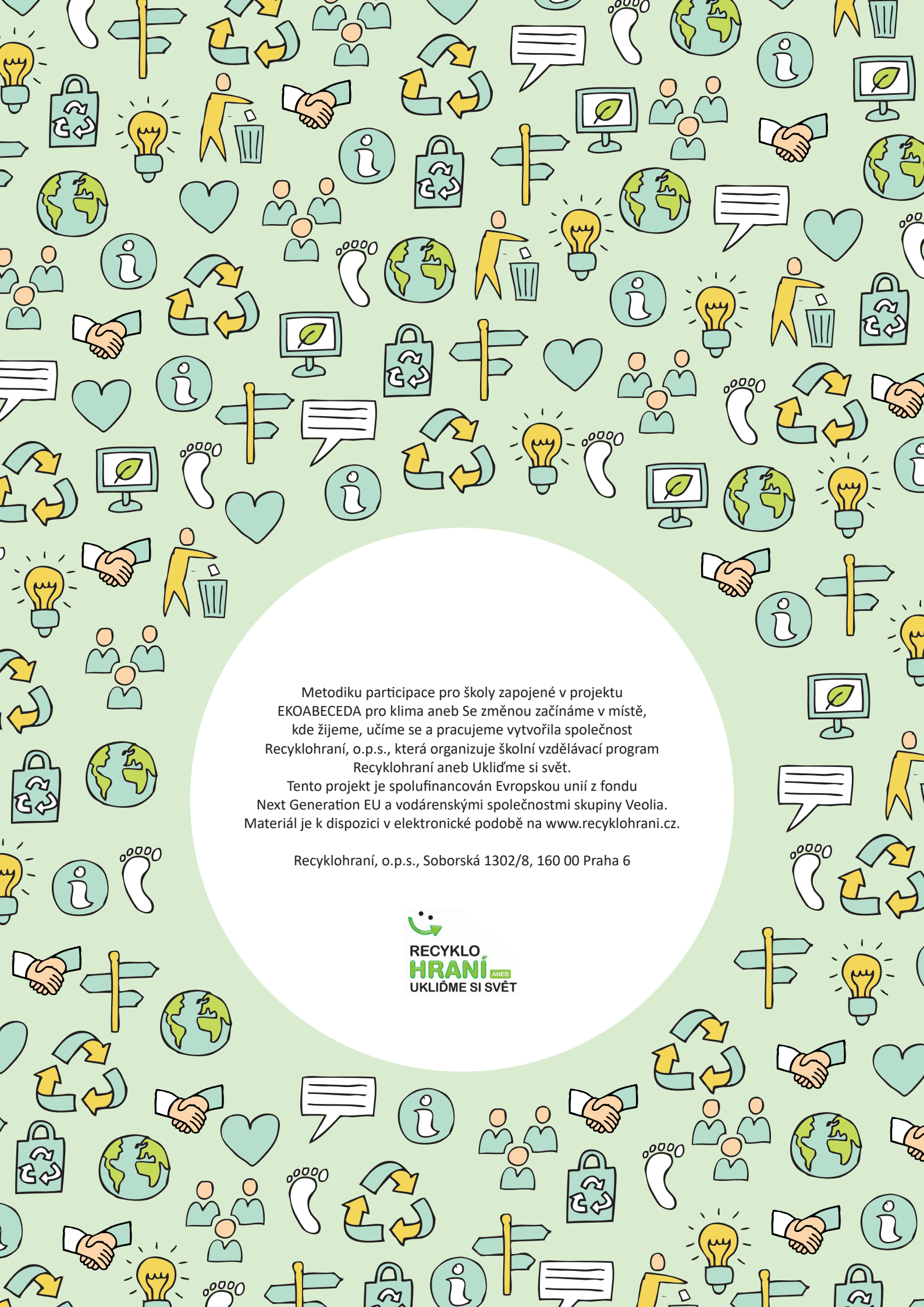
6. ZDROJE

Odborné texty:

- [Revize Rámcových vzdělávacích programů](#)
- [PARTICIPACE – NEJLEPŠÍ ZPŮSOB VÝCHOVY K DEMOKRACII](#) (upol.cz)
- [Klima se mění – a co my? Proč a jak se učit o změně klimatu](#) (Doporučení Pracovní skupiny pro klimatické vzdělávání Rady vlády pro udržitelný rozvoj ČR)
- [Místně zakotvené učení – Základní informace a inspirace do výuky](#)
- [ANALÝZA BARIÉR omezujících práci učitele při rozvíjení odpovědného jednání žáků vůči přírodě a lidem](#), Jiří Kulich, Středisko ekologické výchovy SEVER

Přednášky:

- Od badatelské výuky k environmentálnímu občanství, Jan Blažek, program Badatelé, vzdělávací centrum TEREZA, z. ú.
- Místně zakotvené učení a škola pro udržitelný život; Participace ve vzdělání, Ing. Eliška Hájková, Středisko ekologické výchovy SEVER
- Podnikavost v lavici aneb Až se budoucnost zeptá, Mgr. Barbora Dvořáková, program Ekoškola

Metodiku participace pro školy zapojené v projektu EKOABECEDA pro klima aneb Se změnou začínáme v místě, kde žijeme, učíme se a pracujeme vytvořila společnost Recyklohraní, o.p.s., která organizuje školní vzdělávací program Recyklohraní aneb Uklidíme si svět.

Tento projekt je spolufinancován Evropskou unií z fondu Next Generation EU a vodárenskými společnostmi skupiny Veolia. Materiál je k dispozici v elektronické podobě na www.recyklohrani.cz.

Recyklohraní, o.p.s., Soborská 1302/8, 160 00 Praha 6

